
EURÓPA

FELSŐOKTATÁS ÉS RÉGIÓ KAPCSOLATA EURÓPÁBAN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL ANGLIÁRA

A regionális fejlődés és az oktatás kapcsolata

A régiók versenyképessége a fizikai infrastruktúra fejlettségén túl nagy mértékben függ az emberi erőforrás minőségétől is, amelyet az oktatás különböző szinterein mérhetünk. A jól működő oktatási és képzési rendszer fontos szerepet játszik a komparatív előnyök kiaknázásában, ezért központi feladattá vált az oktatási és képzési rendszerek alkalmazkodásának elősegítése a gazdaságban végbemenő strukturális változásokhoz. Az esetenként elavulttá vált régi ismeretanyagot fokozatosan felváltja a technológiai fejlődés támasztotta igényeknek megfelelő szakmai ismeret. Ennek a megszerzése és szinten tartása az oktatás által biztosított.

Már az 1970-es, 80-as években az oktatási kutatásokban megjelennek a régió és az oktatási intézmények kapcsolatát, az oktatás regionális fejlődésben betöltött szerepét vizsgáló munkák. Az első ezek között az *OECD* 1979-es jelentése, amelyben vizsgálja a tagországaiban felmerülő nehézségeket abból a célból, hogy segítse a *tagországok oktatási integrációját a társadalommal és a regionális szükségletekkel*. Felhívja a figyelmet az iskola társadalmi kapcsolatainak erősítésére, az oktatáspolitikai koordinálására más regionális politikákkal (*OECD*, 1979).

A jelentés kiemelten összpontosít a *regionális fejlesztési stratégiákra és az oktatáspolitikai regionális dimenzióira*. Kiemeli azokat a regionális problémákat, amelyek a legtöbb *OECD* országban megjelennek: a közintézmények (beleértve az iskolákat) könnyebb hozzáférhetősége; a régiók közötti munkabér és életstílusbeli egyenlőtlenségek; régiók kulturális jellegzetességeinek megóvása. Emellett hangsúlyos *az oktatás szerepe a regionális fejlődésben*. A tárgyalt témák: az oktatás kapcsolata a foglalkoztatással és a lakossági mobilitással; regionális foglalkoztatás; szakképzési struktúrák; az oktatási rendszer felelőssége, hogy gondoskodjon a regionális kulturális fejlődés támogatásáról. A jelentés rámutat a regionális egyenlőtlenségekre az oktatásban és azonosítja a különböző nemzeti politikákat, amelyek az említett egyenlőtlenségek mérséklését célozzák. Elemzi azokat a problémákat az oktatástervezésben, amelyeket az oktatási decentralizáció okoz a regionális irányítási egységekben.

Tanulmányunk további részében megvizsgáljuk az oktatás és régió egymásra hatását az Európai Unióban, külön áttekintjük az oktatásnak a régió gazdaságával való összekapcsolódási lehetőségeit, majd egy példaértékű mintaként az angliai felsőoktatás modelljét vázoljuk.

Az EU regionális politikájának oktatási vonatkozásai

Az Európai Unió belül még a fejlettebb tagországokban is sok esetben tapasztalhatók regionális egyenlőtlenségek, a legkiemelkedőbb különbség azonban a legkevésbé fejlett periférikus elhelyezkedésű tagországok és az Unió többi állama között figyelhető meg. Németországban Hamburg térségében például az egy főre jutó jövedelem négyszer annyi, mint a portugáliai

Alentejában. Jelentős eltérések tapasztalhatók a foglalkoztatás, az oktatás és képzés, az infrastruktúra, valamint a kutatás és technológia terén. Az ifjúsági munkanélküliség problémáját tekintve nagyok a regionális különbségek még egy országon, pl. Németországon belül (Kelet-Németország és Nyugat-Németország között) is; az egyes országok között pedig különösen, így pl. Spanyolország egyes régióiban egy fiatal esetében tízszer akkora annak a kockázata, hogy munkanélkülivé válik, mint luxemburgi kortársa esetében (Petzold, 1997). A regionális különbségeket meghatározó tényezők között kiemelt szerepe van a földrajzi elhelyezkedésnek, az infrastruktúrának, a régió tőkebefektetési arányának, versenyképességének, az emberi erőforrás-ellátottságnak, a kutatás és fejlesztés (K+F) szerepének. Az utóbbi két tényező közvetlen kapcsolatban van az oktatási rendszer hatékonyságával.

Ezért fontos annyira a Közösség gazdasági és szociális kohézióra irányuló politikája. Az európai integrációs folyamat fejlődésének meghatározó eleme a regionális fejlettségi különbségek kezelése. A regionális politika végrehajtásához szükséges pénzügyi eszközök biztosításának elsődleges csatornáit az ún. Strukturális Alapok (Structural Funds) képezik. A négy alap az Európai Regionális Fejlesztési Alap (European Regional Development Fund – ERDF), az Európai Szociális Alap (European Social Fund – ESF), az Európai Mezőgazdasági Igazgatóság és Garancia Alap (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF), a Halászati Igazgatóság Pénzügyi Eszközei (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIGF).

Az 1994–1999-es időszakban hat fő cél megvalósításához biztosították a támogatást:

- az elmaradott fejlettségű térségek fejlesztésének és felzárkózásának elősegítése;
- az ipar szerepének csökkenése által súlyosan érintett térségek, határvidékek vagy régiók egy részének átalakítása;
- a tartós munkanélküliség elleni küzdelem, valamint a fiatalok és a munkaerőpiacról kiszorulókkal fenyegetett emberek munkába való integrálásának elősegítése;
- elősegíteni mindkét nem dolgozóinak alkalmazkodását az ipari és a termelési szerkezet változásaihoz;
- a vidékfejlesztés támogatása;
- az újonnan belépett északi területek ritkán lakott területeinek támogatása (Council of the EEC 1993, Council of the EU, 1995).

Az Agenda 2000-ben foglaltak szerint a 2000–2006 közötti időszakban három fő cél körvonalozódik és hangsúlyeltolódás figyelhető meg a célok tekintetében is. Az összevonásra a tagállamok növekvő száma, és ezáltal a rendszer kezelhetősége miatt volt szükség. Első célként az elmaradott fejlettségű térségek fejlesztésének és felzárkózásának elősegítése mellett a ritkán lakott térségek fejlesztése került előtérbe. A Strukturális Alapok második célját illetően a strukturális problémákkal küzdő régiók gazdasági és társadalmi átalakításához társul a vidékfejlesztési támogatás, ezen belül is a problémás városi térségekre, a halászati iparágra és a túlságosan a szolgáltatóiparon alapuló területek fejlesztésére irányuló programok. A korábbi időszaktól eltérően az Alapok harmadik céljaként az Unió minden tagállamára kiterjesztve kiemelik a *foglalkoztatás, oktatás és képzés nemzeti politikájának modernizálását*, egy új európai foglalkoztatási stratégia kialakítását (EC Reform..., 1999)

A Strukturális Alapokkal összefüggnek a Közösségi Kezdeményezések, amelyek közül mindenekelőtt a következő kezdeményezések keretében kaphatnak támogatást az arra rászoruló régiók 2000–2006 között: az INTERREG a határmenti, a nemzetközi és a régiók közötti együttműködést támogatja; az EQUAL feladata a munkaerőpiacon kialakuló esélyegyenlőtlenség és diszkrimináció elleni fellépés; a LEADER pedig a vidéki körzetek fejlesztését támogatja. Ezek a kezdeményezések integrált regionális fejlesztéseket támogatnak, amelyekben ki-

emelt szerepe van a humán erőforrás fejlesztésének, valamint az oktatási struktúrák modernizálásának.

A kutatási programok „Az Európai Unió 5. Kutatási és keretprogramjának” részét alkotják; amelyben a kiemelt területek: „Az emberi erőforrás, kutatási potenciál és a társadalmi-gazdasági tudásbázis erősítése”, valamint „A vidék integrált fejlesztése, s a vidék fenntartható fejlesztésére irányuló eszközök és modellek kialakítása”. Ezek a prioritások a felsőoktatás számára is kapcsolódási pontot jelentenek.

Az Alapok közül az oktatási területhez kapcsolódóan az Európai Szociális Alapnak van a legkiemelkedőbb jelentősége, amelyet a Római Szerződés alapján állítottak fel 1960-ban. A 2000-tól 2006-ig terjedő időszakban a Strukturális Alapok mindhárom célkitűzésében érintett programok keretében nyújt támogatást a Szociális Alap. Foglalkozási segílyt nyújt – beleértve az önfoglalkoztatást; személyeket támogat képzési programokban való részvételben; a kutatás és tudományos fejlesztés területén folytatott posztgraduális tanulmányokat támogatja. Emellett kiemelten összpontosít az oktatási struktúrák minőségi és tartalmi fejlesztésére – beleértve a tanárok képzését és a munkavállalók képzésben való részvételének javítását; segíti a munkavállalással kapcsolatos szolgáltatások korszerűsítését és hatékonyságának javítását; hozzájárul a munka világa, valamint az oktató- és kutatóintézmények közötti kapcsolatok fejlesztéséhez (Kengyel, 1999).

A felsőoktatás és a regionális gazdaság kapcsolata

A felsőoktatásnak két szempontból kiemelkedő szerepe van a regionális fejlődésben: a versenyképes termékeket gyártó iparágak és vállalatok telephelyüket egyrészt a térség emberi erőforrással való ellátottságát, másrészt a kutatás és fejlesztés területén elfoglalt pozícióját figyelembe véve választják.

A kutatások szerint a 19. század végéig a vállalatok és egyetemi kutatások között nem volt számottevő kapcsolat, és az egyetemek legfeljebb alapkutatásokkal, míg a vállalatok inkább az alkalmazások kifejlesztésével foglalkoztak. A 20. században az egyetemek fokozatosan kezdtek bekapcsolódni a gazdasági élet vérkeringésébe. Mára már a műszaki-tudományos fejlődés minden korábbinál gyorsabb tempója is részben annak a következménye, hogy az egyetemek nemcsak „szolgáltató” intézményekké, hanem széles körben „vállalkozókká” is váltak (OECD, 1998)

Európa-szerte tapasztalható, hogy míg a nagy technológiai rendszerek fejlődésére elsősorban az agglomerációs nagyvállalatok kutató-fejlesztő szervezetei hatottak leginkább, addig a kis- és középvállalkozások technológiai megújulásában a felsőoktatási intézmények domináltak. A regionális felsőoktatási intézmények motorikus szerepe bizonyítható a közép- és az észak-kelet-olaszországi ipari körzetek kifejlődésében, a bajor, a holland stb. regionális fejlődésben (Ciciotti, 1993). Horváth Gyula szerint (Horváth, 1998) a felsőoktatási hálózat az innovációs rendszer elemeként integráló feladatok ellátására akkor lehet képes:

- ha a kutatást a felsőoktatás egyik alapfunkciójaként értelmezik, és ez megjelenik az intézmények finanszírozásában is;
- ha támogatják a nemzeti technológiapolitikák és a regionális szervek a felsőoktatás és a gazdasági szervezetek együttműködését;
- és ha a felsőoktatás területileg decentralizált és intézményi méretei eléri azt a kritikus tömeget, ami ezeknek a funkcióknak a gyakorlásához szükséges, illetve a centrumrégió intézményeivel megvalósul az esélyegyenlőség mind a kutatási források megszerzésében, mind pedig a nemzetközi kutatás-fejlesztési munkamegosztásba való bekapcsolódásban.

A felsőoktatás és a gazdasági szervezetek együttműködése a kutatás szempontjából mindkét fél számára előnyös. Az egyetemek kutatási eredményei az ipari cégekkel való együttműködés következtében gyorsabban hasznosulnak. Ilyen együttműködések keretében egyetemi „inkubátorházak” épülhetnek, tudományos segítséget kaphatnak a vállalati termékfejlesztések, költségtervek készülhetnek. Az egyetemek további jelentős információs feladatot láthatnak el (tanácsadás, információbázis kiépítése, minőség-ellenőrzés vagy tesztelés). További előny mindkét fél számára, hogy a hallgatók még a képzés alatt vállalati környezetben tanulhatnak (*OECD, 1984*).

Ha az Európai Unió tagországait tekintjük a K+F számára szükséges szervezeti, vezetési, pénzügyi és műszaki feltételek jellemzően az EU központi régióiban található meg. A K+F tevékenység az EU szegényebb tagországaiban gyakran csak néhány régióra koncentrálódik, általában a főváros körül. A nagyfokú koncentráció oka, hogy a K+F számára szükséges tényezők is csak néhány régióban összpontosulnak.

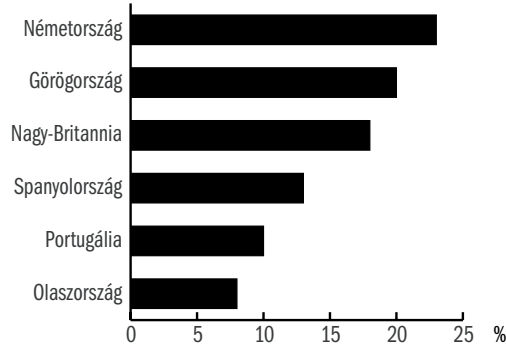
Az EU négy kevésbé fejlett országa az EU átlagának a felét sem éri el a GDP 1 százalék alatt maradó mutatójával a K+F tevékenységet tekintve. Az EU a gazdasági kohézió növelését a fejlett kommunikációs hálózatok kiépítettségének javításával, a megfelelő tudományos háttér megteremtésével, az üzleti szolgáltatások fejlett piacának kiépítésével és az információs szolgáltatások igénybevehetőségének fokozásával próbálják elérni.

Az EU K+F politikája révén a regionális politika fontos tényezőivé váltak a felsőoktatási intézmények. A regionális politikában az egyetemek szerepe a tudományos parkok létrejöttében és a regionális források együttműködésen alapuló felhasználásában különösen hangsúlyos. Az egyetemekből, főiskolákból induló cégek innovatívak és ez az innováció a munkahelyteremtéssel is összekapcsolódik, sokat költenek fejlesztésekre, többnyire új technológiára alapoznak. Ezek a cégek felsőoktatási kapcsolataik révén könnyebben hozzájutnak szabadalmakhoz, a technológiai fejlesztés információihoz. A felsőoktatás, regionális fejlesztés és kutatás folyamatainak összekapcsolása az egyetemeket a regionális fejlesztés szinergiaközpontjává teheti: tudományos parkok generálásával a regionális fejlesztés innovációs és technológiai transzfer szervezetei lehetnek, a belőlük kirajzó gazdasági szervezetek sokszorosává növelhetik egy térség innovációs kapacitását, nemzeti és nemzetközi támogatásokat hívhatnak le, országos és nemzetközi kapcsolataikkal a regionális hálózatépítés legfőbb promóciós tényezői. Ebben a folyamatban kitüntetett szerepe van a regionális önkormányzatok koherens felsőoktatási stratégiájának (*Hervainé Szabó, 2000*).

A regionális fejlődés szempontjából az emberi erőforrás minősége kiemelkedő jelentőségű. Ezt támasztja alá, hogy az EU legfejlettebb régióiban a csúcstechnológiai ágazatokban (irodagépgyártás, híradástechnika, elektrotechnika, gépgyártás, K+F) foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotthoz képest igen magas. Az EU-ban a foglalkoztatottak 10,6 százaléka dolgozik a csúcstechnológiai ágazatokban. Ennek a 16 millió munkavállalónak közel háromnegyedét négy tagországban foglalkoztatják: 27 százalékuk Németországban, 20 százalékuk Nagy-Britanniában, 15 százalékuk Franciaországban és 12 százalékuk Olaszországban dolgozik. Regionális szinten a legmagasabb aránnyal a német régiók rendelkeznek: az első 15 régióból 10 Németországban található. A német régiók mellett 2 francia, és egy-egy olasz, svéd és brit régió mutat magas részesedést (*Kengyel, 1999*).

A humán erőforrások minőségét tekintve az Európai Unió tagországai között jelentős különbségek figyelhetők meg. A régiók szempontjából az Unió elmaradott térségeiben (ahol a népesség 27 százaléka él) az egyetemet végzetek aránya csak 12 százalék (*Competitiveness and Cohesion, 1994*).

1. ábra: A 25–64 év közötti népesség egyetemi végzettségének aránya az EU tagországokban (Forrás: *Competitiveness and Cohesion*, 1994)

A felsőoktatási intézmények és a regionális gazdaság kapcsolata – angliai példa az együttműködésre

Európai viszonylatban a brit felsőoktatás és gazdaság kapcsolata rendkívül sikeresnek, ezáltal példaértékűnek tekinthető. A rendszer alapjai az 1970-es években alakultak ki, és a 80-as évektől bontakozott ki a mára ismert minta, amely egy jól sikerült átlépést mutat: a korábbi bizonytalan, vagy egyáltalán nem létező felsőoktatás és régió kapcsolat új alapokra helyeződött egy egységes, országos szintre kiterjesztett szervezet és tevékenysége révén.

Az angliai felsőoktatás pénzügyi irányításában kettős rendszer alakult ki az 1960-as években, amelynek keretében a University Grant Committee (Egyetemi Támogatási Bizottság) és a Research Council (Kutatási Tanács) keretéből, valamint ipari megrendelésekből nyerték a működéshez szükséges pénzt. Ezt váltotta fel a 80-as évektől egy egységes támogatási rendszer, a Higher Education Funding Council for England (HEFCE – Angliai Felsőoktatási Finanszírozási Tanács) a felsőoktatás egészére (Hrubos, 1999). Ezt a mintát egy részletes elsődleges dokumentumcsomag, a HEFCE átfogó politikai jelentése alapján mutatjuk be (Sehdev, 2001).

A HEFCE a regionális partnerségek építésére is összpontosít a Regionális Fejlesztési Ügynökségek (Regional Development Agencies – RDA) 1999-es létrehozása óta (nyolc angol régióban 1999-ben, a kilencedik, a londoni régióban 2000 júliusában jött létre).

Intézményi háttér. Az RDA-k feladata, hogy a Regionális Kamarákkal együttműködve összehangolják az adott régió szociális és gazdasági fejlődését, továbbá céljuk, hogy a régiók közötti versenyszellemet erősítsék. Már 1999-ben közzétették a Regionális Gazdasági Stratégiájukat (Regional Economy Strategy), amelynek folyamatos megújításában már a felsőoktatási intézmények is részt vesznek. Az RDA-kon kívül a regionális fejlődés szempontjából kiemelkedő jelentőségűek az 1994-ben létrehozott Kormányirodák (Government Office), amelyek a régióon belüli kormányzati szervek munkájának összehangolását végzik, emellett ellátnak központi kormányzati munkát, például az ipar támogatását és az Európai Unió regionális programok felügyeletét. A gazdaság és az oktatás kapcsolatának erősítése érdekében a „Learning and

Skills Council” (Tanulás és Szakképzés Tanácsa) és a „Small Business Service” (Kisvállalkozások Szolgáltatása) intézmények létrehozását tervezi a kormányzat a jövőben. Az RDA-k összehangoló szerepe kiemelkedően fontos, mivel az Európai Unió regionális programok érdekében az adott régióban elengedhetetlen a különböző szektorban működő intézmények partneri kapcsolatainak kialakítása.

A felsőoktatás szerepe. Széles körben elfogadott vélemény, hogy a felsőoktatásnak kiemelkedő szerepe van az egyes régiók gazdasági és szociális fejlődésében. Számos felsőoktatási intézmény annak köszönheti létét, hogy helyi szakmai szükségleteket elégít ki. A tudásalapú gazdaság, a tanuló társadalom újra kiemeli a felsőoktatás gazdasági fejlődésben játszott szerepét, de a gazdasági aspektuson túl nem lehet figyelmen kívül hagyni a szellemi, oktatási, kulturális, sport és politikai aspektusokat sem. A felsőoktatási intézmények az oktatási tevékenységen túl maguk is vállalkoznak, több munkaerőt alkalmaznak, a helyi termeléshez is hozzájárulnak.

A felsőoktatási intézmények jelentős hatásúak a régió fejlődésében. Részt vesznek a Regionális Gazdasági Stratégiák fejlesztésében, a munkatervük kivitelezésében a következő területeken: kutatás és fejlesztés/innováció; képzések biztosítása magasabb szintű készségek esetében, amellyel magasan képzett munkaerőt vonzanak a régióba; szociális tevékenységeket vállal fel, elősegítik a hátrányos helyzetű csoportok bekerülését a felsőoktatásba; a sikeres felsőoktatási szektor egy adott régióban vonzza a befektetőket azáltal, hogy nemzetközi és nemzeti kapcsolataik révén felkeltik a figyelmet a régió iránt.

Néhány munkaerőpiaci területen – például az egészségügyben – már rendkívül erősek a regionális kapcsolatok. A felsőoktatás fejlődése során a régió, hagyományos ápolói és különböző orvosi szakterületek képzéseit kiegészítették. Intézményi változások hatására – amelyek során az ápoló- és orvosképzést a központi egészségbiztosítási tervek alapján kialakított területi képzési tervek szerint szervezték meg – erős regionális kapcsolatok alakultak ki a felsőoktatási intézmények, a kórházi szövetségek és az egészségbiztosítás regionális intézményei között.

A felsőoktatási intézmények régióként konzorciumokat hoztak létre, amelyek biztosítják az intézmények közötti információcserét, együttműködést; irányítják és menedzselik azokat a specifikus projekteket, amelyek regionális igényeket céloznak meg; képviselőket jelölnek ki a felsőoktatásból, akik a regionális intézményekben (RDA, Regionális Kamarák) képviselik a felsőoktatási intézményeket. Ennek hatására érzékelhetően javult a felsőoktatási intézmények és az RDA-k kapcsolata, ez azonban régióként eltérő, hiszen a régiók különbözők (történelmi hagyományok, földrajzi adottságok, infrastruktúra, emberi erőforrás stb. tekintetében) és a felsőoktatási szektor nagysága, szerkezete, szükségletei is eltérők.

A fentebb említettek általános áttekintést nyújtanak a felsőoktatás régiókban betöltött szerepéről, azonban a valós szerepek, amelyeket egy intézmény felvállal, nagyon különbözők. A felsőoktatási intézmények nemzetközi, nemzeti, térségi és helyi szinteken is fontos szerepet játszanak a regionális fejlődéshez való hozzájárulás mellett. Jelentős döntések, programok születnek regionális szinten, azonban a felsőoktatási intézményeknek egyéb szükségleteket is kell elégíteniük, például olyan kutatóközpontokként kell funkcionálniuk, amelyek globálisan versenyképesek. A kilenc angol régió bizonyos célok érdekében jól tud együttműködni, de nem biztos, hogy ez minden esetben lehetséges. A londoni és a dél-keleti régió közötti szoros összefonódás, a metropolisz megléte és az ide sűrűsödő sok felsőoktatási intézmény jó kapcsolatokat alakított ki, amelyek regionális programokban is megnyilvánultak.

Az intézmények azokat a szerepeket vállalják magukra, amelyek leginkább illeszkednek céljaikhoz, erősségeikhez, és amelyek megfelelnek a régió elvárásainak. A legfőbb probléma az,

hogy a felsőoktatási intézmények nem kapnak anyagi támogatást a HEFCE-től, hogy regionális tevékenységeiket fedezzék. Némi pénzt kapnak az RDA készségfejlesztési alapjától, de ez nem túl sok; az EU Strukturális Alapja jelentősebb bevételi forrást jelent. A pénzügyi források korlátozottsága behatárolja a felsőoktatási intézmények lehetőségeit, így hozzájárulásuk a régiós programokhoz, a regionális fejlődéshez az anyagi lehetőségeken fog múlni.

A HEFCE támogatási eszközei. A HEFCE a felsőoktatási támogatási rendszer egységes alapja, a felsőoktatási intézmények oktatási, kutatási tevékenységeit támogatja, és az utóbbi években a felsőoktatási intézmények regionális együttműködéseit is elősegíti. A köztámogatás jelentős része a felsőoktatás fenntartására irányul, bevált oktatási és kutatási tevékenységeket fedez. Mind az oktatási, mind a kutatási tevékenység támogatásánál nemzeti standardokat vesznek alapul, amelyek régióként nem különböznek, csak London kap nagyobb hangsúlyt. Az oktatás szempontjából a diákok utáni normatíva jár támogatásként, amelynek mértéke a tanult szakterület költségességétől függ; a kutatási támogatás szelektíven történik, a legmagasabb szintű kutatások támogatása a cél az ország bármely területén.

A felsőoktatás Angliában megtartotta akadémiai magját és a diákok tanításának, valamint a kutatás kötelezettségének szellemi céljait, de növekszik annak a felismerésnek az elismertsége, hogy az egyetemek és főiskolák nem működhetnek elszigeteltségben a közösségtől, amelyben elhelyezkednek. Ahogy a régiók jelentősége növekszik, úgy kerül középpontba a gazdasági megújulás és a prosperitás, és a felsőoktatási intézmények regionális hozzájárulásának elismerése egyre inkább elfogadottá válik. A HEFCE támogatja a felsőoktatási intézmények regionális szerepvállalását azáltal, hogy elősegíti a jobb információáramlást, intézményi hálózatok kialakítását, regionális igényekhez való alkalmazkodást, a regionális foglalkoztatási szükségletek feltárását, a felsőoktatási intézmények és a szakképzési intézmények kapcsolatainak kialakítását, az oktatáshoz való hozzáférés lehetőségeinek javítását. Létrehozta a HEROBC (The Higher Education Reach-out to Business and the Community – A Felsőoktatás Kiterjesztése az Üzleti Életre és a Közösségre) pénzalapot, amely anyagi támogatást nyújt a felsőoktatási intézményeknek abból a célból, hogy az intézmények együttműködéseket tudjanak kialakítani a régió gazdasági szereplőivel.

Jobb információáramlás. A felsőoktatás regionális szerepének megértéséhez, a régió fejlődését szolgáló programok kialakításához fontos az eddigi eredmények számbavétele, értékelése. 1999-től a HEFCE évente kiadja a Felsőoktatás regionális profiljai című ismertetőt, amely széleskörű információt nyújt a kilenc angliai régió felsőoktatásáról. A jelentés célja, hogy elősegítse az érdekeltek számára a felsőoktatás regionális szerepének, helyzetének, jelentőségének megértését. Az ismertető emellett, hogy bemutatja a kilenc angliai régió felsőoktatási rendszerének adatait, felsorolja a fontosabb adatforrásokat, a HEFCE regionális tanácsadóit és a hasznos címeket.

Jobb hálózat. A HEFCE 1997-ben kialakította a saját regionális hálózatát, régióként csoportokat hoztak létre, amelyek az adott terület felsőoktatási intézményeinek regionális együttműködését segítik elő. A felsőoktatási intézmények létrehozták a regionális konzorciumaikat, amelyeket a HEFCE támogat.

Alkalmazkodás a regionális igényekhez. Minden évben plusz helyeket oszt szét a HEFCE az egyetemeken és főiskolákon, amelyeknek a száma részben azon múlik, hogy mennyire nő az állami támogatás összege. Ezek a plusz helyek egy „licitálás” folyamán kerülnek kiosztásra, amelynek fontos kritériuma, hogy az adott régió munkáltatói igényeinek megfelelően, és a terület alulreprézantált csoportjainak előrejutását elősegítsék.

A *HEROBC pénzalap*. A HEROBC támogatja a felsőoktatás és az üzleti szféra közötti kapcsolatok kiépítését, és szorosabb együttműködést kíván létrehozni a felsőoktatási intézmények személyzete, a munkáltatók és a diákok között, hogy növekedjen az elhelyezkedett végzősök aránya, és a cégek is fejlődőképesebbekké váljanak. A HEROBC egy nemzeti program, amely nemzeti szintű összefogást ösztönöz, de az egyes intézmények a saját szintjükön is kifejlesztik saját HEROBC stratégiájukat, hogy a felismert regionális és helyi szükségleteknek megfeleljenek. A felsőoktatási intézmények a következő programokat valósítják meg a HEROBC alap támogatásával: piackutatás, hogy a felsőoktatás felmérje a munkaerőpiaci igényeket; munkáltatói fórumok létrehozása annak érdekében, hogy tanácsot adjanak a felsőoktatási intézményeknek a kurzusokat, tanterveket illetően, és lehetőség nyíljon a munkáltatók számára az oktatásban is részt venni; a kis- és középvállalkozások infrastruktúrájának fejlesztése.

A felsőoktatásnak mindig is regionális szerepe volt, azonban most több hangsúly helyeződik a gazdasági fejlődésre és a készségek fejlesztésére, a regionális szerepnek ezekre az aspektusaira. Az elmúlt években jelentős fejlődést értek el a felsőoktatási intézmények a regionális feladatokban való részvételben, amelyeket támogat a HEROBC pénzalap is. A HEFCE nem szándékozik újdonságokat bevezetni, hanem a már meglévő kapcsolatokat kívánja erősíteni a regionális területek és a felsőoktatás között, az adott régiókhöz alkalmazkodva. Az angliai modell a nemzeti támogatási rendszer alapelveinek megtartása mellett kiemelten figyelembe veszi, és támogatja azokat a programokat, amelyek leginkább tükrözik a regionális megfontolásokat.

Összegzés – Perspektívák a felsőoktatás regionális kapcsolataiban

Általános tendencia Európában, hogy a nagyvállalatok nagyobb részben saját kutató- és fejlesztőközpontot hoznak létre, a kis- és középvállalatok pedig zömében ezekhez kapcsolódnak, főként akkor, ha beszállítóik valamely nagyvállalatnak. Ebből következően nemzetközi tapasztalatok alapján igen negatív tendenciák vonhatók le a K+F és a régió jelenlegi együttműködéséről:

- nagyon alacsonyak a magánszféra K+F ráfordításai,
- az állami kutatóhelyek nem megfelelő mértékben vesznek részt a vállalkozó szféra tevékenységében,
- alacsony szintű a technológiatranszfer az állami kutatóközpontok, egyetemek és a magánszféra, illetve maguk a vállalatok között,
- gyenge, vagy nem is létezik kapcsolat és együttműködés a regionális K+F-központok és a nemzetközi kutatóhálózatok között.

Mindennek ismerete és tudatos kezelése azért kiemelten fontos, mert nemzetközi szinten a regionális innovációt, így a K+F-et támogató vállalkozásfejlesztési rendszerben nagy szerepet kapnak az egyetemek, mégpedig a folyamatot irányító bizottságok tagjaiként a szakmai, képző és fejlesztő szervezetekkel együtt. Ez a bizottság a rendszer minden tagjával szoros kapcsolatban van: információkat ad, jelentéseket készít a politikai irányítás (minisztériumok és kormányzat) számára, amelyért információkat és újabb javaslatokat kap; irányítja a kutatókat; stratégiákat fogalmaz meg a technológiai ügynökségek számára; valamint koordinálja a különböző együttműködési fórumokat (Dóry – Rechnitzer 2000: 11–13 hivatkozik Landabaso 1997-es munkájára, amely az *Entrepreneurship & Regional Development* című folyóirat 9. számában jelent meg *The Promotion of Innovation in Regional Policy: Proposals for a Regional Innovation Strategy* címmel).

A tudást létrehozó (knowledge supplier) kutatóintézetek, K+F-szervezetek, laboratóriumok, egyetemek, főiskolák zömében ún. alapkutatásokat végeznek, amelyeknek a hatékonysága csak évek múlva hoz pénzben kifejezhető eredményt, és ez sok esetben nem, vagy csak nehezen egyeztethető össze a vállalatok igényeivel, akik elsősorban a gyakorlatba rögtön beültethető, gyorsan megérülő eredményeket várnak. Ebből következően a hatékony együttműködések érdekében fontos lenne a felsőoktatási intézményeknek és kutatóintézeteknek olyan kutatásokat indítaniuk, amelyek alapkutatásra épülő alkalmazott kutatások.

Az Európai Unió Tanácsa által kezdeményezett regionális technológiai tervek egyértelműen nagymértékben szorgalmazzák a kutatási és a gazdasági szféra közötti kapcsolatok fejlesztését, az ezt szolgáló kezdeményezéseket. Ennek hatása érezhető, amely alapján számos ilyen irányú elképzelés felmutatható, amelyek megvalósítása egyelőre még a jövőre vár. Ezek egyik jelentős iránya a piac-orientált felsőoktatás kialakítása. Ez az elképzelés európai minták alapján 4 fő formában képzelhető el (*Nyitrai, 1996:6–7*).

- 1) Az egyetemek és főiskolák a fejlesztésükkel együtt járó többletköltségeiket a magánszférából fedezik.
- 2) A magánszféra az egyéneket, leendő vagy meglévő saját munkavállalóikat támogatja különböző tanulmányi szerződésekkel.
- 3) Különböző (állami és magán) szervezetek szolgáltatásokat vásárolnak a felsőoktatási intézményektől, és ezeket térítik számukra szerződés alapján.
- 4) Az állam versenyezteti a felsőoktatási intézményeket, és a finanszírozást aszerint biztosítja, hogy az intézmények mennyiben tesznek eleget a követelményeknek.

Ezeknek a formáknak természetesen bármiféle kombinációja is elképzelhető, azonban minden esetben valamiféle szerződéses (együtt)működés alakul ki, amely számos előnyt hordoz magában, így például a finanszírozó megjelölheti a kívánt (pl. kutatási) célt; ellenőrzési joga van, így nem léphet fel az ún. szerződéses kapcsolatok kudarca; versenyhelyzetet teremt (*Nyitrai, 1996:8*).

Ezek a nemzetközi modellek és az angliai példa jó adaptációs alapot jelenthetnek mind az Európai Unió országainak felsőoktatási fejlesztésében, mind a csatlakozni kívánó országok, így hazánk számára is. A sikeres minták tanulmányozása hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy fejlesszük általában véve a felsőoktatás szféráját, valamint szűkebben, jelenlegi szempontunkat tekintve a felsőoktatás és a régió oda-vissza irányuló, folyamatosan egymást megújító, egymást multiplikáló hatását, együttműködését.

Juhász Erika & Márkus Edina

IRODALOM

- CICIOTTI, E. (1993): *Competitività e territorio. L'economia regionale nei paesi industrializzati*. La Nuova Italia Scientifica, Roma.
- Competitiveness and Cohesion: *Trends in Regions* (1994) European Commission, Brussels
- Council of the EEC (1993): Council Regulation (EEC) No. 2081/93, *Official Journal of the European Communities*, No. L 193.
- Council of the European Union (1995): Decision of the Council of the European Union 95/1, *Official Journal of the European Communities*, No. L 1.
- DÖRY, TIBOR – RECHINTZER, JÁNOS (2000): *Regionális innovációs stratégiák*. Bp., Oktatási Minisztérium.
- EC Reform of the Structure Funds 2000–2006 *Comparative Analyses*, (1999).
- EUROSTAT (1996): Forschung und Entwicklung in der Europäischen Union. *Statistik Kurzgefasst*, 1996/1.
- HERVAINÉ SZABÓ GYÖNGYVÉR (2000): A felsőoktatás helye és szerepe a kormányzati, helyi a regionális politikában. In: BESZTERI – HERVAINÉ: *Regionális és helyi együttműködési stratégiák*. Székesfehérvár.

- HORVÁTH GYULA (1998): Regionális fejlődés és felsőoktatás. In: GARACZI IMRE – SZILÁGYI ISTVÁN (szerk.): *Város és egyetem*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém.
- HRUBOS ILDIKÓ (1999): *A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában*. [Educatio füzetek sorozat 224. kötet.] Oktatókutató Intézet, Budapest.
- KENGYEL ÁKOS (1999): *Az Európai Unió regionális politikája*. Aula, Budapest.
- NYITRAI FERENCNÉ (összeáll.) (1996): *A felsőoktatás helyzete, az ezredfordulóra tervezett változásai az OECD országokban és Magyarországon*. Bp., KSH.
- OECD (1979): Education and Regional Development. *General Report*, Volume 1.
- OECD (1984): *Industry and University. New forms of Co-operation and Communication*. OECD, Párizs.
- OECD (1998): *University Research in Transition*, OECD, Párizs.
- PETZOLD, WOLFGANG (1997): Ifjúsági munkanélküliség az Európai Unió országaiban – az európai támogatási tapasztalatai és kilátásai. In: BÁNFALVY CSABA – PORDÁNY SAROLTA (szerk.): *Munkanélküli fiatalok és pályakezdeők képzése*. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Budapest.
- SEHDEV, ANJU (2001): *Higher Education and the Regions: Higher Education Funding Council for England Policy Statement*. Higher Education Funding Council for England, Bristol.

